

IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALAR BILAN OLIB BORILADIGAN IJTIMOY PEDAGOGIK FAOLIYAT

Jumayeva Zohida

**Denov Tadbirkorlik va Pedagogika instituti Pedagogika fakulteti
Ijtimoiy pedagogika fani o'qituvchisi**

Normamatova Mashhura

Xo'shboqova Muhabbat

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 4 bosqich talabalari

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14523251>

Annotatsiya: Maqolada hozirgi kunda imkoniyati cheklangan bolalarning ta'lim-tarbiya olishlari uchun qilinayotgan ishlar, inklyuziv ta'lim va bu ta'lim to'g'risidagi qabul qilingan qonun va bu borada bugungi kundagi muammo va kamchiliklar xususida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: Nogironlik, nogironligi bo'lgan shaxslar, inklyuziv ta'lim, qonun, qaror.

Nogiron - jismoniy, aqliy, psixologik va hissiy faoliyatning izdan chiqishi, shikastlanishi natijasida hayot faoliyatining cheklanishi munosabati bilan qonun hujjatlarida belgilangan tartibda nogiron deb topilgan va ijtimoiy yordam hamda himoyaga muhtoj bo'lgan shaxs tushuniladi. "Nogiron" atamasi hozirgi kunda eskirib qolgan va qo'pol bo'lgan so'z hisoblanadi. Shuning uchun ham bunday shaxslarga nisbatan "imkoniyati cheklangan insonlar" yoki "nogironligi bo'lgan shaxslar" debmurojaat qilish to'g'ri bo'ladi. Hozirgi kunda ijtimoiy ta'minot vazirligiga bo'ysinuvchi bolalar muassasa tarmoqlari tuzilib, ularda bolalar 4 yoshdan 18 yoshgacha to'la davlat ta'minotida bo'ladilar. Ko'pincha internat - uylarda diagnostika guruhlari bo'lib, u yerga yangi kelgan bolalar qabul qilinadi. Bundan maqsad - idrok etish qobiliyatlari o'sishini o'ziga-o'zi xizmat ko'rsatish, mehnat faoliyati ko'nikmalarini egallashni aniqlashdan iborat. Shifokorlar va tarbiyachilar xulosalarini hisobga olib 3-4 oydan so'ng bolani uning ruhiy-jismoniy rivojlanganiga mos keluvchi guruhga o'tkazadilar. Tuzatuvchi - tarbiya ishlar tartibi maxsus bolalar uylari sharoitida takomillashib boradi va bir necha bosqichdan iborat bo'ladi: 1-bosqich (4 yoshdan 8 yoshgacha). Bolalarda sanitariya-gigiyena ko'nikmalari, motorika va harakatni tartibga solib shakllantiriladi, nutqni o'stirishga, ayniqsa katta e'tibor beriladi, maktab ta'limiga bolalarni tayyorlash amalga oshiriladi. 2-bosqich (8 yoshdan 16 yoshgacha). Bolalardagi o'z-o'ziga xizmat qilish va gigiyena ko'nikmalari mustahkamlanadi, xo'jalik-maishiy mehnat ko'nikmalari o'zlashtiriladi, hisoblash va elementar savod ko'nikmalari shakllanishiga e'tibor beriladi, nutq o'stiriladi. 3-bosqich (6-18 yosh). Bu yakunlovchi bosqich o'z oldiga ijtimoiy moslashuv vazifalarini qo'yadi. Bunda axloqiy, estetik tarbiya, xo'jalik-maishiy, mehnat ko'nikmalarini takomillashtirish, maishiy chamalash bo'limlari mavjud. Barcha tarbiyaviy ishlarni yo'lga solishning maqsadi turmushda bolalarni mustaqillikka imkoni boricha tayyorlash va yetarli darajada mehnat faoliyatiga o'rgatishdan iborat. Bolalar tarbiyasini yaxshilash ishining asosi ularda mehnat ko'nikmalarini va ijtimoiy moslashuvni shakllantirish uchun bolalardagi ijobiy imkoniyatlarni aniqlashdir. Hozirgi vaqtga kelib, L.S. Vigotskiy aytgan tarbiyaning zaruriy shartlari belgilandi:

1. Chuqur aqliy qoloq bolalar bilan korreksiya ishini ancha barvaqt boshlash
2. Qulay oilaviy vaziyat va maxsus muassasalar bilan yaqin aloqada bo'lish

3. Bolaning bor imkoniyatlariga va uning yoshiga javob beruvchi maxsus dasturlar va maxsus metodlarni qo'llash.

Bu shartlarni tushuntirib o'tamiz. Barvaqt korreksiya chuqur aqliy qoloq bola uchun muhim ahamiyatga ega. Ikkinchi shart-oilaviy tarbiyaning to'g'ri tashkil qilinishidir. O'rta og'ir darajadagi aqli zaif bolani tarbiyalash uchun oilada qulay sharoitlar yaratilishi kerak. Biroq ota-onalar defektologlar yordamiga muhtoj bo'ladilar, ularda o'z bolasini qanday tarbiyalash bo'yicha bilim va ko'nikmalar yetishmaydi. Ko'pincha ota-onalar hamma ishlarni, hatto bolaning bu ishlarni bajarishga qurbi yetadigan ishlarini ham o'zlari bajarishga urinadilar. O'rta og'ir darajadagi aqli zaif bolani ko'pincha "boshqarilishi kerak bola" deb ataydilar, chunki u mustaqil ravishda turli harakatlarni bajarishga o'rgana olmaydiu sog'lom bolalarga qaraganda ancha ko'proq yordamga muhtoj bo'ladi. Tarbiya katta sabr-toqatni talab qiladi, ko'p vaqt sarflanadi, ammo vaqt o'tishi bilan barcha o'zlashtirilgan ko'nikmalar bolani mustaqillikka yo'llaydi. Bolani oilada ko'p narsalarga o'ziga-o'zi xizmat ko'rsatishga, uddalay oladigan topshiriqlarni bajarishga, atrofdagilar bilan muomala qilishga o'rgatish kerak. Agar oilada kichik yoshli bola bo'lsa uni o'ynashga, sayrga chiqishga (ota-ona nazorati ostida) undash kerak. Bola uddasidan chiqadigan o'yinlar o'rta og'ir darajadagi aqli zaif bolaga yaxshi ta'sir ko'rsatadi, chunki u taqlid qilishni yaxshi ko'radi. Kichik yoshdagi (4-8 yoshli) o'rta og'ir darajadagi aqli zaif bolaning rivojlanishida hayotiy maromni ta'minlovchi to'g'ri, jismoniy va aqliy – ruhiy o'sishi uchun zaruriy shart-sharoitlar yaratuvchi tartib, katta ahamiyatga ega. Tartib maqsadga muvofiq odatlar shakllanishiga yordam beradi.

Kichik yoshdagi o'rta og'ir darajadagi aqli zaif bolada shakllanishi zarur bo'lgan ko'pgina maishiy ko'nikmalar yo'q bo'ladi. Tartibga rioya qilish bu vazifani yengillashtiradi. Ular uchun taxminiy kun tartibini tuzish va amal qilishni o'rgatib borish zarur. Agar uyqudan turish soat 8:00 da bo'lsa, bolalarni soat 20:00 da uyquga yotqizish zarur, chunki ular ertangi kun uchun yaxshi dam olishlari va kuch to'plashlari kerak. Kichik yoshdagi o'rta og'ir darajadagi aqli zaif bolalarni kuzatib borish, ular turmushda o'ta yordamga muhtojliklarini qayd etish uchun asos beradi, ular ko'pincha irkit yuradilar, ularga doimiy yordam zarur, mustaqil ovqat yeya olmaydi. Ularga shularning hammasiga o'rgatish kerak. Vaqt o'tishi bilan o'zlashtirgan ko'nikmalar turg'un va odatiy bo'lib qoladi. Bolaga yordam berib borish asta-sekin bunday yordamni kamaytirib borish va o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish ishlarini borgan sari ko'proq uning o'zini zimmasiga yuklash zarur. Quyidagi qoidalarga rioya qilish yaxshi natijalar beradi.

References:

1. Akramova X. (2020). Didactic Foundations of Labor Activity for Children with Intellectual Disabilities. Архив научных публикаций JSPI, 7(1). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/682.
2. Akramova, X. (2020). КОРРЕКЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ У ДЕТЕЙ С УМСТВЕННОЙ ОСТАЛОСТЬЮ В СЕМЕЙНЫХ УСЛОВИЯХ. Архив научных публикаций JSPI, 15(1). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/918.
3. Musayeva, S. I. (2024). ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF INTERACTIVE METHODS INTRODUCING THE CLT (COMMUNICATIVE LANGUAGE TEACHING) APPROACH. World Scientific Research Journal, 32(1), 217-219.

4. Muzaffarova X. (2020). Identification of mentally retarded children: Identification of mentally retarded children. Архив научных публикаций JSPI, 5(1). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/556.

INNOVATIVE
ACADEMY